

UDK 81'373.423:81'374
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 15. VII. 2009.
Prihvaćen za tisak 17. XII. 2009.

Lana Hudeček, Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR–10000 Zagreb
lhudecek@ihjj.hr
mmihalj@ihjj.hr

HOMONIMIJA KAO LEKSIKOGRAFSKI PROBLEM

U radu se preispituju uobičajena određenja homonimije i kriteriji razgraničenja homonimije od srodnih pojava. Homonimiji se pristupa kao praktičnom leksikografskom problemu te se daju konkretni primjeri leksikografske obradbe homonimnih natuknica iz *Školskog rječnika hrvatskog jezika* koji se izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

1. Uvod

Odnos između označioca i označenika u kojemu isti označioci (jezični izrazi – pisani ili zvukovni) prikazuju različite označenike naziva se *homonimija* ili *istoimenost*. Homonimija se može ostvariti kao homofonija (istozvučnost – isti izgovorni oblik), homografija (istopisnost – isti pisani oblik) ili pak oboje istodobno (potpuna homonimija). Osim toga homonimne mogu biti cijele riječi (leksemi) ili samo pojedini oblici riječi. Istovjetni se oblici nazivaju homoforme.

Riječ *homonim* nastala je od grčkog *homo* = jednak, *onoma* = ime. Domaća istoznačnica tome nazivu mogla bi biti *istoglasnica*¹ (*istoimenica* ili *istoizraznica*) jer je homonim riječ koja ima isti izraz, tj. isto glasi kao i koja druga riječ, ali od nje ima različito značenje. Za homonimiju, tj. pojavu da dvije ili više riječi imaju isti izraz, a različito značenje, upotrebljava se još i naziv *istoimenost*. Dva leksema koji stoje u homonimnome odnosu nazivamo *homonimnim parom*, a više njih *homonimnim nizom*.

U vezi s određenjem homonimije možemo razlikovati dva tijesno povezana problema:

¹ Naziv je *istoglasnica* sporan jer bi mogao biti i istoznačan nazivu *homofon*.

1. različito određenje homonimije u različitim priručnicima
2. postojanje ljestvične homonimije pri određenju homonimije, tj. razlikovanje homonimije u užemu i širem smislu.

1.1. Određenje homonimije

Određenje homonimije izaziva mnoge nedoumice jer se u različitim radovima i priručnicima homonimi i homonimija različito određuju. Ruski lingvist Krongauz homonimiju određuje ovako:

„Homonimijom se naziva podudaranje forme (usmene ili pisane) različitih jezičnih znakova, prije svega leksema i oblika riječi. U homonimnome odnosu, na primjer, stoje oblici riječi *нечь* – nominativ jednine imenice *пе́ч* i *нечь* – infinitiv glagola *пе́чи*. Ako dva leksema pripadaju istoj vrsti riječi i podudaraju im se svi oblici s pripadajućim gramatičkim značajkama, ti su leksemi homonimni. Može se govoriti o homonimiji leksema, koji pripadaju različitim vrstama riječi, ako su ti leksemi nepromjenjivi, a poklapa im se usmena ili pisana forma. Dva oblika riječi ili leksema, koji su u odnosu homonimije, zovu se homonimima“ (Krongauz 2001: 149).

Simeon (1969: 486-487) za homonimiju (navodi još i istoznačnice *homonimnost*, *istoimenost*, *suzvučnost*) kaže da je to „u lingvistici pojava da dvije ili više riječi različita značenja i podrijetla imaju isti zvuk ili istu grafiju. Može biti *apsolutna* ili *potpuna* kao npr. između homofonih riječi koje mogu služiti u istoj funkciji, npr. tal. dvije imenice ženskog roda: *lama* (= *lama palus* – močvara) i *lama* (= *lamina* – zlatna šipka) ili parcijalna, djelomična, kada označitelji pokazuju neku razliku u obliku kao šp. *pollo* i *poyo*. Budući da homonimija kadšto dovodi do zbrke, ona je uzrok promjene u riječima, npr. stara tal. riječ *peso* (= *pisum*) u kratko vrijeme promijenila se u deminutiv *pisello*, da bi se razlikovala od *peso* (= *pensum*)“. Zanimljivo je da Simeon dakle među homonime uvrštava i riječi koje nemaju posve istovjetan izraz (*pollo* i *poyo*). Simeon kaže da homonim označuje „imena jednaka po izgovoru a različita po značenju: ...; riječ koja je u pisanom obliku istovjetna s nekom drugom riječi istog jezika ali se od nje razlikuje podrijetlom i značenjem; potpuno podudaranje glasona etimološki različitih riječi“. Iz Simeonovih definicija također proizlazi da homonimi ne trebaju pripadati istoj vrsti riječi, a nije jasno je li kod promjenjivih riječi riječ o istosti kanonskog oblika ili svih oblika.

Na hrvatskome jeziku postoje dvije opsežnije studije o homonimiji na koje ćemo se u ovome radu također osvrnuti (Samardžija 1989. i Tafra 1986.). Samardžija daje i opsežan prikaz određenja homonimije u svjetskoj jezikoslovnj

literaturi pa se mi na tome problemu ne ćemo zadržavati. Problematizirat ćemo samo one točke koje su zanimljive u praktičnome leksikografskom radu.

Samardžija (1989:7) homonime određuje kao „riječi istog fonemskog sastava i slijeda, jednakih prozodijskih značajki, jednake u pismu i različita značenja“.

Samardžija navodi ove uvjete da bi bar dvije riječi bile homonimnima:

1. moraju imati isti fonemski sastav
2. moraju imati različita značenja
3. moraju imati iste prozodijske značajke
4. moraju se jednako pisati
5. moraju pripadati istoj vrsti riječi.

Peti se uvjet donekle relativizira pa se razlikuju dvije skupine homonima:

1. oni koji pripadaju istoj vrsti riječi (Samardžija ih naziva pravima)
2. oni koji pripadaju različitim vrstama riječi (Samardžija ih naziva nepravima). Pravi se homonimi također dijele na potpune (istovjetni su im svi oblici) i nepotpune (nisu im svi oblici istovjetni).

B. Tafra homonimiju određuje kao leksičku pojavu u kojoj „dva ili više leksema, koji pripadaju istom leksičko-gramatičkom razredu, a različitim leksičko-semantičkim razredima, imaju sve jednake lekse i ni jedan integralni sem. Uvjet za njezinu pojavu jest identičnost zvučnog plašta i gramatičkih formi dvaju ili više leksema i potpuna odvojenost njihovih semantičkih struktura“ (1986: 385). U daljnjemu ćemo tekstu pokazati da se u toj definiciji može problematizirati potreba za potpunom odvojenošću semantičkih struktura.

U normi HRN ISO 1087: 1996 (str. 11, točka 5.4.5) homonimija (istoime-nost) definira se kao odnos između oznaka i pojmova u kojemu iste oznake prikazuju različite pojmove, uz sljedeće napomene: „Homonimija se može ostvariti kao homofonija (istozvučnost – isti izgovorni oblik), homografija (istopi-snost – isti pisani oblik) ili pak oboje istodobno (potpuna homonimija)“.

Homonimija se obrađuje u 4. razredu gimnazije. Međutim, u njezinoj su obradbi udžbenici izrazito neujednačeni i iz iskustva znamo da pitanja povezana s homonimijom uvijek izazivaju probleme u testovima na natjecanjima iz hrvatskog jezika.

U udžbeniku za četvrti razred gimnazije M. Samardžije (2003: 24-25) uvodi se pojam leksičke i oblične homonimije. Obličnim se homonimima smatraju i oblici koji mogu pripadati različitim vrstama riječi (oblični su homonimi npr. G mn. *ùnūkā* imenice muškoga roda *unuk* i G mn. *ùnūkā* imenice ženskoga roda

unuka, ali i G mn. *pârā* imenice *para* i 3. l. jd. prezenta *pârā* glagola *parati*). O obličnoj je homonimiji riječ kad su izrazi oblika različitih riječi (koje dakle mogu pripadati i različitim vrstama riječi) istovjetni.

U udžbeniku D. Dujmović-Markusi *Fon-fon 4* (2005: 29) kao primjeri homonima donose se i naglasno različite riječi (tj. različito naglašeni oblici iste riječi ili različitih riječi, npr. homonimi su *žena* N jd. i *žēnā* G mn.; *unuka* N jd. ž. r i *ùnūkā* G. mn. m.r.), iako je u tome udžbeniku definicija homonima ova: „Kada dvije riječi imaju isti izraz, a različiti sadržaj, govorimo o homonimima“.²

1.2 Neusklađenost određenja homonimije

Uočile smo četiri temeljna uzroka ovako nejasnomu i proturječnomu određenju homonimije:

Postojanje tzv. ljestvične homonimije, tj. naziv *homonimija* ima uže i šire značenje³. U širem značenju homonimija obuhvaća i homofoniju i homografiiju i potpunu homonimiju. U užemu značenju homonimija obuhvaća samo potpunu homonimiju, tj. istovjetnost i pisanog i izgovorenog oblika.

U većini definicija i primjera nije jasno utvrđen odnos između homonima i homoforme. Naime, pitanje je govori li se o homonimiji na razini leksema, tj. riječi u svim njezinim oblicima ili na razini pojedinog oblika. Smatramo da postoje ovi temeljni odnosi:

Na razini leksema (tj. odnosi se na sve oblike riječi)

homografi – istost pisma

homofoni – istost izgovora

potpuni homonimi – istost i pisma i izgovora

² Nelogično je objašnjenje oblične homonimije koje se daje u tome udžbeniku. Obličnim se homonimima smatraju naime riječi koje nisu homonimne u svim svojim oblicima, kaže se da oblični homonimi ne moraju pripadati istoj vrsti riječi, da im izrazi ne moraju biti isti u svim gramatičkim oblicima te da nastaju „kad se izrazi riječi izjednače zbog nastavka u deklinaciji ili konjugaciji“. U toj odredbi treći i četvrti uvjet za obličnu homonimiju očito su proturječni: treća odredba kaže da izrazi ne moraju biti isti, a četvrta govori o izjednačenim izrazima. Ostaje nejasno moraju li izrazi (a izraz svakako uključuje i naglasak) biti jednaki ili ne moraju? Iz tih se odredaba i primjera nameće zaključak da se izraz promatra bez obzira na naglasak, što svakako nije dobro jer je naglasna sastavnica dio izraza. Dalje se uvodi i pojam homofona i homografa koji se tumače kao „nepravi homonimi“. Postavlja se pitanje zašto je učenike potrebno prvo naučiti da su i homografi i homofoni homonimi, a zatim im reći da nisu. A pritom i prekršiti pravilo dano u prvoj definiciji homonima koji se donosi u udžbeniku o istome izrazu, a različite sadržaju bez ikakva objašnjenja.

³ Budući da homonimi u užem i širem značenju imaju zajednički sem, ispravnije bi bilo govoriti o ljestvičnoj polisemiji, ali zbog uobičajenosti ostajemo pri nazivu *ljestvična homonimija*.

Na razini oblika također postoje sva tri odnosa koje bismo mogli odrediti ovako:

homografske homoforme – istost pisma pojedinih oblika

homofonske homoforme – istost izgovora pojedinih oblika

potpune homoforme – istost pisma i izgovora pojedinog oblika

Nije jasno određeno možemo li govoriti o homonimiji samo ako je riječ o riječima iste vrste. To je pitanje posebno važno kod nepromjenjivih riječi.⁴

Nije jasno određeno ni može li se govoriti o homonimiji riječi koje imaju različiti normativni status ili pripadaju različitim dijalektima.⁵

Tu bi terminološku zbrku svakako trebalo riješiti.

Neusklađenost definicija homonima koju smo prikazali dijelom je posljedica razumijevanja homonima u užemu i širem smislu. Homonimi u širem smislu obuhvaćaju homografe, homofone, homoforme i prave homonime, tj. homonime u užemu smislu. Stoga se naziv *homonim* katkad primjenjuje na homonime u užemu, a katkada na homonime u širem smislu pa otuda dobrim dijelom proizlaze i proturječne i neusuglašene definicije kojima se definira naziv *homonim*.

Pravi homonimi (homonimi u užemu smislu) moraju pripadati istoj vrsti riječi pa stoga riječi *lak* (imenica) i *lak* (pridjev) ili *blizu* (prijedlog) i *blizu* (prilog) nisu pravi homonimi. Oblici koji su isti zovu se *homoforme* (*oblični ho-*

⁴ Iako je teoretski neupitno načelo da se riječi koje pripadaju različitim vrstama ne smatraju homonimima te da ih u rječniku treba donositi i obrađivati kao zasebne natuknice, u obradbi nepunoznanih riječi pojavljuje se problem razgraničavanja vrsta riječi. Npr. u *Velikome rječniku hrvatskog jezika* Vladimira Anića postoje natuknice *kako* pril. i *kako* vezn., *gdje* pril. i *gdje* vezn., ali postoji samo jedna natuknica *što* s obradbom 1. zam., 2. pril., 3. vezn., 4. rastavni korelativ. U *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika Jure Šonje donose se natuknice *gdje* pril. i *gdje* vezn., *kako* pril. i *kako* vezn., *što* zam., *što* pril. i *što* vezn. (pritom se uz *što* označen kao prilog donose primjeri za *što* česticu).

U *Školskome rječniku* nastojimo pažljivo razlučiti nepunoznačne (nepromjenjive) homografe i homofone s obzirom na njihovu vrstu. Tako npr. razlikujemo:

da veznik i česticu

kako prilog, veznik objektnih i subjektivnih rečenica i česticu

što zamjenicu, veznik i česticu (postoji i prilog *što*, npr.: *Što mi smetaš?*, sinoniman prilogu *zašto*, ali njega u *Školskome rječniku* ne donosimo zbog njegove supstandardnosti).

gdje veznik subjektivnih i objektnih rečenica, prilog i česticu, *čim* veznik i česticu itd.

⁵ O sinonimiji Samardžija (2003: 16) piše: „Bliskoznačnice su i sinonimi od kojih jedan pripada leksiku hrvatskoga standardnog jezika a njegov sinonimni parnjak ili drugi članovi sinonimnog niza pripadaju područno obilježenu leksiku“. Čini nam se da bi se slično moglo reći i za homonime, tj. pravim homonimima smatrati samo riječi koje pripadaju leksiku standardnoga jezika ili kojega dijalekta.

monimi). Dakle, homoforne se ne odnose na riječi (lekseme) već samo na pojedine oblike.

Riječi koje se isto pišu, a različito izgovaraju zovu se homofoni ili isto-zvučnice.

Īzvesti – izvèzem i izvèsti – izvèzem (prema *izvoziti* i *vesti*) razlikuju se naglasno i u infinitivu (duljinom) i u oblicima. To onda nisu pravi homonimi već samo homografi ili istopisnice (isto se pišu).

Kemijski naziv *bor* i botanički naziv *bor* homografi su jer pripadaju istoj vrsti riječi, imaju istu sklonidbu, ali nemaju isti naglasak u oblicima te riječ *bor* ‘kemijski element’ nema množinu, a u nominativu jednine ti su nazivi homoforne:

bôr¹ im. m. (G *bòra*, I *bòrom*, mn. N *bòrovi*, G *bòrōvā*) *bot.* vazdazelena glosjemenjača visoka stabla i dugih iglica koja pripada skupini četinjača

bôr² im. m. (G *bôra*, I *bôrom*) *kem.* kemijski element (B), nekovina, važan za rast bilja, upotrebljava se u tehnici i medicini⁶.

Zanimljivo je da se baš te riječi u mnogim radovima o homonimiji navode kao primjer homonima.

Homografi su također riječi *imānje* ‘gl. im. od *imati*’ i *imánje* ‘posjed’, *pèčēnje* ‘gl. im. od *peći*’ i *pečēnje* ‘pečeno meso’, *kóka* ‘hip. od *kokoš*’ i *kđka* ‘biljka od koje se dobiva kokain’, *lŭk* ‘povrće’ i *lŭk* ‘dio oružja’, *dđba* im. ž. r. ‘mjera u glazbi’ i *dđba* im. s. r. ‘razdoblje’, *dának* ‘hip. od *dan*’ i *dānak* ‘vrsta poreza’ itd.

Primjeri homofona u hrvatskome jeziku rijetki su i uglavnom se svode na razliku između velikoga i maloga početnog slova. Zanimljivo je da je tu uvijek riječ o riječima koje imaju zajednički sem (npr. *bog* – *Bog*, *crkva* – *Crkva*, *crnac* – *Crnac*), pa smatramo da je u navedenim slučajevima zapravo riječ o polisemiji; veliko je slovo i tako samo posljedica konvencije – pravopisa.

Kad bismo supostavili sve definicije homonima (u ovome radu pod nazivom *homonim* podrazumijevat ćemo homonime u užemu smislu, dakle riječi koje pripadaju istoj vrsti riječi i imaju sve jednake oblike, i to i u izgovoru i u pismu) mogli bismo zaključiti da im je zajedničko da se homonimija definira kao leksička pojava u kojoj dvije ili više riječi pripadaju istomu gramatičkom razredu, isto se izgovaraju i imaju sve iste oblike, ali pripadaju različitim semantičkim razredima. U skladu s definicijama homonima te bi riječi

⁶ Primjeri su u radu navedeni iz *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* koji se izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Kako bismo pokazali istovjetnost oblika i različitost značenja, navodimo potpunu rječničku obradbu navedenih natuknica.

trebale uz navedene zadovoljavati i uvjet da nemaju nijednu zajedničku značenjsku sastavnicu. Upravo taj dio definicije homonima problematizirat ćemo u ovome radu.

U hrvatskome su jeziku zbog njegova iznimno složena morfološkog i naglasnog sustava pravi homonimi, tj. riječi koje pripadaju istoj vrsti riječi, imaju iste oblike i isti naglasak u svim oblicima, relativno rijetki i u općemu jeziku i u nazivlju. Stoga ne čudi da se u udžbenicima i priručnicima često navode pogrešni primjeri.

2. Načini postanka homonimije

Obično se smatra da homonimi nastaju na ova četiri načina:

Jezičnim posuđivanjem. Homonimi mogu nastati kad se neka riječ posudi iz kojega stranog jezika pa se nakon prilagodbe jeziku primatelju oblično izjednači s riječju (domaćom ili posuđenicom) koja već postoji u jeziku primatelju.

Tvorbom riječi. Homonimi mogu nastati i tvorbom riječi kad tvorenice tvorene od različitih riječi (tvorbenih osnova) najčešće zbog glasovnih promjena imaju isti oblik.

Kao posljedica glasovnih promjena u prošlosti hrvatskog jezika. (*biti* = postojati, udarati; *zreti* = dozrijevati, gledati; usp. Samardžija 2003: 27)

Raspadom polisemije.

Iako su ti kriteriji načelno jasni i nedvojbni, njihova primjena i posebno oprimjerivanje često su sporni jer je teško naći dobar primjer, posebno za treći i četvrti način postanka homonima. U daljnjemu tekstu komentirat ćemo spornost nekih primjera postanka homonima koji se navode u literaturi.

Tafra (1986: 388–389) navodi ove načine postanka homonimije:

1. fonetska slučajnost

a) idioglotema, npr. *ključ*, *mah*, *topljenje*, *muk*

b) idioglotema i aloglotema, npr. *griz*, *pasati*

c) aloglotema iz istoga jezika, npr. *banket*, *koma*, *debi*

d) aloglotema iz različitih jezika, npr. *doza*, *koral*, *marka*

2. raspad polisemije, npr. *park*, *nota*, *takt*, *stolica*.

Iako se načelno možemo složiti s time da se homonimi po postanku mogu podijeliti u navedene skupine iz primjera koje navodi Tafra mogli bismo zaključiti da ona smatra da:

1. Homonimi mogu biti i riječi koje pripadaju različitim sustavima (npr. standardnomu jeziku i dijalektu ili dvama dijalektima).⁷

2. Homonimi ne moraju imati sve iste oblike.

U prvome slučaju smatramo da se ne može govoriti o homonimiji jer je riječ o različitim sustavima, a u drugome slučaju nije riječ o homonimima nego samo o homoformama u kanonskome obliku.

Također se postavlja pitanje jesu li homonimne riječi koje imaju “praznine” u paradigmi, tj. koje nemaju sve oblike. Kad je riječ o riječima *ključ*⁸ ‘naprava za otključavanje’ i *ključ* ‘tekućina koja se uzdiže pri ključanju’⁹ ili *takt* ‘mjera ritma’ i *takt* ‘primjereno ponašanje u društvu’, njihovi oblici nisu posve podudarni, tj. druga riječ u oba para ima krnju paradigmu jer je riječ o nebrojivoj imenici, tj. imenici koja nema realnu množinu. Smatramo da se riječi koje zadovoljavaju sve uvjete da ih se smatra homonimima, ali od kojih jedna ima krnju paradigmu mogu uvjetno smatrati homonimima jer njihovi nerealni oblici postoje u jezičnome sustavu, tj. nema gramatičkih preprjeka da ih se stvori. Međutim riječ je svakako o podstupnju homonimije.

Primjer homonima *topljenje* prema *topiti* i *topljenje* prema *topliti*, koji B. Tafra donosi kao primjer fonetske slučajnosti, zapravo je primjer nastanka homonima tvorbenim postupcima. Tvorba je važan način nastanka homonima, a fonetska podudarnost u spomenutome je slučaju samo njezina posljedica, a ne način nastanka homonima.

Primjeri koji se navode otvaraju i problem sustava u kojemu možemo govoriti o homonimiji. Npr. *riječ* *griz* ‘pšenična krupica’ ne pripada standardnomu jeziku, riječ *griz* ‘ugriz’ također mu ne pripada, pitanje je i gdje se ostvaruje u spomenutome značenju. Žargonu pripada npr. *Daš mi griz sendviča*. Glagol *pasati* izveden od imenice *pás* pripada standardnomu jeziku, a *pasati* ‘odgovarati’

⁷ I Samarđžija problematizira homonimiju između standardnojezične i dijalekatne riječi: „I sasvim na kraju ovog omeđivanja pojma književni (standardni) izlučivanjem leksičkih slojeva koji mu ne pripadaju i koji poradi toga ne mogu ući u razmatranje homonimije u književnom jeziku...” (Samarđžija 1989: 9).

⁸ Riječ *ključ* navodi se i u mnogim ruskim raspravama o homonimiji. „U skladu s navedenim rječnikom imamo dva homonima K1 i K2, od kojih je prvi poliseman (mnogoznačan) i ima sedam značenja, a drugi je monoseman. To je rezultat leksikografova rješenja problema razlikovanja homonimije i polisemije. Sedam značenja (leksičko-semantičkih varijanti) obuhvaćeno je u okviru jedne riječi i suprotstavljeno osmome kao drugoj riječi. Razumije se da sam leksikograf, prihvaćajući jednako rješenje u svakom konkretnom slučaju, mora u obzir uzimati općejezične kriterije“ (Krongauz 2001: 150-151). U hrvatskome standardnom jeziku sigurno ne možemo reći da riječ *ključ* može označavati izvor.

⁹ Citiramo Tafrine definicije. Smatramo da *ključ* ne može biti tekućina nego ‘sitni mjehurići koji nastaju pri ključanju’ dok sveza *baciti/praviti ključ* znači ‘proključati’.

ne pripada mu. Isto tako standardnomu jeziku ne pripada *koma* u značenju ‘zarež’, ni *doza* u značenju ‘kutija’.

Sporni su i primjeri u kojima je riječ o raspadu polisemije. Prvi primjer koji se navodi, imenica *park*, nikada se ne ostvaruje samostalno u značenju sveze *vozni park*. Čini nam se da bismo o raspadu polisemije mogli govoriti u primjerima:

stòlica¹ *im. ž.* <G stòlicē; *mn.* N stòlice, G stòlicā> *v.* stolac

◆ **drma se** (*klima se* i *sl.*) ~ *komu* ugrožen (u opasnosti) je *čiji*, položaj; **sje-diti na dvije stolice** istodobno podržavati dvije strane, biti dvoličan; **zagrijati** (**ugrijati**) ~ marljivo učiti (raditi)

stòlica² *im. ž.* <G stòlicē; *mn.* N stòlice, G stòlicā> izlučivanje i izlučevina nepotrebnih sastojaka iz crijeva [*Jeste li imali stolicu?*]

jùtro¹ *im. s.* <G jùtra; *mn.* N jùtra, G jùtārā> prvi dio dana, vrijeme od svitanja do podneva [*čitavo* ~; *rano* ~]; **antonim:** večer ◆ *Dobro* ~! pozdrav pri susretu između svitanja i prijepodneva ◆ **od jutra (zore) do mraka** čitav dan, cijeli dan; **od jutra do sutra** čitav dan i noć, bez prestanka, uvijek; <**to je**> **kao gluhomu dobro** ~ <**to je**> uzaludno (beskorisno)

jùtro² *im. s.* <G jùtra; *mn.* N jùtra, G jùtārā> *zast.* stara mjerna jedinica za površinu zemljišta (5745 četvornih metara) **sinonim:** ral

nóta¹ *im. ž.* <G nótē; *mn.* N nóte, G nótā> *glazb.* pisani znak za glazbeni ton

nóta² *im. ž.* <G nótē; *mn.* N nóte, G nótā> dopis jedne države drugoj [*diplomatska* ~];

3. Razgraničenje homonimije od srodnih pojava

Za leksikografe je ključno pitanje razgraničenje homonimije od ostalih srodnih pojava, u prvome redu od polisemije, ali i razgraničenje homonimije u užemu smislu od homografije, homofonije i homoforni. Budući da su ti odnosi važni u leksikografskome radu, a različiti se radovi i priručnici različito prema njima odnose, ovdje ćemo te pojave detaljnije analizirati.

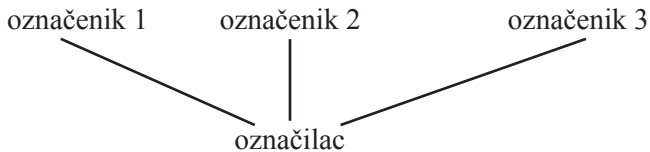
Jezični se znak sastoji od označenika (sadržaja) i označioca (izraza), ali jedan označilac ne mora uvijek biti pridružen samo jednomu označeniku, kao što ni jedan označenik ne mora uvijek imati samo jedan označilac.

„Za razliku od mnogih drugih znakovnih sustava, u prirodnom jeziku znakovi mogu imati više od jednog značenja. Drukčije govoreći, u jeziku postoje skupovi jednostavnih znakova, koji se podudaraju po formi, ali se razlikuju sadržajem. Neki od tih jednostavnih znakova mogu se udružiti u okvirima jedno-

ga složenog znaka, a neki ne mogu. U leksikografiji se za uspoređivanje složenih i jednostavnih znakova rabe termini “leksem” i “leksičko-semantička varijanta” (u tradiciji koja počinje s A. I. Smirnickim; u radovima J. D. Apresjana, I. A. Meljčuka i drugih autora upotrebljavaju se odgovarajući nazivi “vokabula” i “leksem”, tj. “leksem” u različitim terminološkim sustavima ima različito značenje). Prema tome, različite leksičko-semantičke varijante s jednakom formom mogu uspostaviti odnos s jednim leksemom (slučaj polisemije ili mnogoznačnosti) ili različitim leksemima (slučaj homonimije).“ (Krongauz 2001: 148)

Kad se obostrano jednoznačno povezivanje označenika i označioca prekrši, dolazi do višeznačnosti (polisemije i homonimije) i istoznačnosti (sinonimije).

Višeznačno se povezivanje označenika i označioca može shematski ovako prikazati:

Višeznačno se povezivanje može očitovati na dva načina:

Ista riječ ima dva ili više značenja. Ta se pojava zove *višeznačnost* ili *polisemija*, npr. višeznačna je riječ *crtica*:

crtica *im. ž.* <G crćicē; *mn.* N crćice, G crćicā>

1. *um.* mala crta

2. *pravop.* **a.** razgodak (–) kojim se označuje stanka ili upravni govor i odjeljuju umetnuti dijelovi rečenice **b.** pravopisni znak (–) koji se piše između brojeva da se označi raspon (od – do), između imena mjesta da se označi udaljenost ili smjer kretanja i između dvaju uzastopnih naziva privremeno ili trajno združenih u međusobni odnos

◊ *kosa* ~ razgodak (/) kojim se označuje kraj stiha kad se stihovi prenose u vodoravnome slijedu

3. *knjiž.* kratak prozni oblik s temom iz svakodnevnog života [*gradska* ~; *putopisna* ~]

Dvije ili više različitih riječi imaju isti označilac. Ta se pojava zove *istoi-menost* ili *homonimija*, npr.:

píljak¹ *im. m.* <G píljka; *mn.* N píljci, G píljākā> okrugao kamenčić

píljak² *im. m.* <G píljka; *mn.* N píljci, G píljākā> *zool.* ptica selica slična lastavici

èpiskop¹ *im. m.* <G èpiskopa; *mn.* N èpiskopi, G èpiskōpā> *rel.* pravoslavni crkveni poglavar koji upravlja episkopijom, najviši stupanj svećeničkog reda u pravoslavlju

èpiskop² *im. m.* <G èpiskopa; *mn.* N èpiskopi, G èpiskōpā> uređaj za projekciju slika s neprozirne podloge

To znači da je, ako se jedan označilac povezuje s dvama označenicima ili s više njih među kojima nema nikakve sličnosti u značenju, nedvojbeno u pitanju homonimija, tj. taj jedan označilac pripada dvjema riječima (ili većemu broju riječi). Takve riječi imaju posebne natuknice koje se u leksikografskoj praksi najčešće obrojčuju kao što je vidljivo iz navedenih primjera. S druge strane, ako jedan označilac ima dva ili više označenika među kojima postoji ikakav značenjski odnos, a nisu nastale tvorbom od različitih riječi, riječ je o polisemiji, tj. o jednoj riječi s dvama značenjima ili više njih. Tada imamo jednu natuknicu, a različita se značenja obrojčuju.

Homonimija i polisemija dovode do iste pojave u jeziku – do višeznačnoga pridruživanja izraza i pojma i razrješuju se na isti način – s pomoću konteksta. Da bismo mogli pogoditi koji je označenik pridružen kojemu označiocu, moramo pogledati kontekst (rečenicu u kojoj je ta riječ upotrijebljena ili čak čitavo poglavlje).

Razlika je između polisemije i homonimije u tome što je kod polisemije riječ o jednoj, a kod homonimije o dvjema ili o više riječi. U praksi međutim te dvije pojave nije lako razgraničiti.

U leksikografskoj se literaturi mnogo pisalo o razgraničenju tih pojava (Krongauz 2001., Tafra 1986., Samardžija 1989. itd.). Međutim neki se slučajevi, koji zadovoljavaju i uvjet da se razumiju kao polisemne riječi (jer sadržavaju zajednički sem) i kao homonimne riječi (jer su nastale tvorbom od različitih riječi, koje mogu biti i paronimi) u literaturi ne svrstavaju ni u homonime ni u polisemne riječi, točnije, o njima se ne govori, a leksikografska praksa zahtijeva jasan odgovor na pitanje je li riječ o homonimima ili nije.

3.1. Kriteriji za razgraničenje polisemije i homonimije

Tafra smatra da, budući da su homonimija i polisemija sinkroni jezični fenomeni, treba pronaći kriterije za njihovo razlučivanje na sinkronijskome planu. Ona nudi za to ove kriterije:

1. Semantički kriterij. U skladu s tim kriterijem polisemne riječi imaju najmanje jedan integralni sem, a u homonimima su svi semovi distinktivni. To je teoretski jasno, ali pogledamo li rječničke definicije polisemnih natuknica iz

svih rječnika vidjet ćemo da to nikad tako nije provedeno. Osim toga zanimljivo je napomenuti da mnoge, po našem mišljenju, nedvojbeno homonimne natuknice također imaju integralne semove. To se posebno odnosi na vidske parnjake i glagolske imenice paronimnih glagola (vidi primjere u točki 3.3.).

2. Zamjenjivost različitim sinonimima. Kad bismo prihvatili taj kriteriji, ogroman bi broj polisemnih riječi prešao u kategoriju homonima. Na primjer pridjevu *mlad* u različitim se značenjima pridružuju različiti sinonimi, a ipak se u rječnicima beziznimno navodi kao polisemna riječ.

mlād prid. <G mláda; odr. mlādī, G mlādōg(a); ž. mláda, s. mládo; komp. mlādī>

1. koji ima malo godina [*mlada žena; mladi pas*] **antonimi**: star, vremešan
2. koji nije sasvim sazrio [*mlado vino*]; **sinonim**: nezreo **antonimi**: star, zreo
3. koji nije sasvim izrastao [*mlado drvo*]; **antonim**: star
4. *pren.* koji je bez iskustva, koji nije stekao iskustvo [*mlada vozačica*]; **sinonim**: neiskusan **antonim**: iskusan
5. <mn. u im. funkciji> mladi ljudi ♦ <i> **staro i mlado**, *usp.* star

Osim toga, kad bismo uzeli sinonimiju kao jedan od kriterija nelogično je da se ne uključi i antonimija.

3. Sintagmatska spojivost. Tafra to načelo oprimjeruje s pomoću riječi *kosa* (*raspuštena/plava/meka kosa* i *oštra/tupa/čelična kosa*). Smatramo da bi na taj način gotovo svaka polisemna natuknica bila proglašena homonimom, npr. riječ *glava* ima ova značenja:

1. gornji dio tijela u kojemu su smješteni mozak i tjelesna osjetila, 2. *pren.* pojedinac bez obzira na spol i dob, 3. osoba koja je glavna ili prva u čemu, 4. lice kovanice, strana na kojoj je slika; 5. gornji, prošireni dio kakva predmeta; 6. v. poglavlje. Sintagmatsku spojivost pojedinih značenja mogli bismo prikazati ovako: *velika/mala/lijepa/ružna glava; mudra/luda glava; glava novčića/kovanice/pasit na glavu; glava čavla/vijka; prva/posljednja glava/glava knjige*.

4. Pripadanje različitim derivacijskim stablima. Tafra to načelo oprimjeruje tvorbenim porodicima riječi *kosa*¹, *kosa*², *kosa*³¹⁰:

*kosa*¹ *kosurina, kosmat, kosmač, kosmurina, kosmati, dugokos, crnokos, kosanka, kosin*

¹⁰ „Homonimiji bliskom J. D. Apresjan smatra metaforički motiviranu polisemiju tipa *lopatica* (dio tijela) i *lopatica* (oruđe za kopanje). S toga gledišta čak i klasični primjer homonimije KOSA (frizura), KOSA (instrument) i KOSA (kosi teren) nije posve nesporan. Doista, među tim trima toliko različitim objektima može se uočiti određena vanjska sličnost: 'nešto usko i dugačko'." (Krongauz 2001: 151)

kosa² kosak, kosan, kosni, kosajnica, kosar, kosišće, kozbaša, kositi, kosac, kosijer, kosilica, kosidba, koševina, košanica, kosilo, otkos, skosak

kosa³ kosenjak, kos, kosimice, kosina, kosinast, kositi (Tafra 1986: 390–391).

Čini nam se da je niz navedenih izvedenica u standardnome jeziku nerealan ili neprihvatljiv. Osim toga smatramo da je postojanje tih različitih izvedenica posljedica razlike u značenju te da ovaj kriterij ne pridonosi razgraničenju homonimije i polisemije. I od mnogih bi se polisemnih riječi mogle izvesti različite tvorenice.

5. Prijevod na druge jezike. Kad bi to načelo bilo valjano, svaka riječ koja se može prevesti s pomoću više neistoznačnih riječi zapravo ne bi bila jedna riječ nego više homonimnih riječi (npr. hrv. *stranac* – engl. *foreigner*; *stranger* ili engl. *free* – hrv. *slobodan*; *besplatan*).

Drugo, četvrto i peto načelo posve je nevaljano. Iz rada na rječniku znamo da mnoštvo višeznačnih riječi ima sinonime u pojedinim značenjima. Upravo stoga u *Školskome rječniku* razlikujemo oznaku *Sinonim/Sinonimi* i *Antonim/Antonimi* (pisanu velikim slovom i koja se odnosi na cijelu natuknicu) i oznaku *sinonim/sinonimi* i *antonim/antonimi* koja se pridružuje pojedinomu značenju riječi. U skladu s drugim pravilom značilo bi da je svaku riječ kojoj uz pojedina značenja možemo pridružiti različite sinonime (a broj je takvih riječi veoma velik) pogriješno smatramo višeznačnom (polisemnom), a da je zapravo riječ o homonimnim riječima. To bi hrvatski (a i svaki drugi jezik) učinilo jezikom u kojemu je homonimija dominantna pojava. Tako je i s prijevodom na druge jezike jer bi svaka riječ kojoj se u dvojezičnome rječniku pridružuje više istovrijednica koje međusobno nisu sinonimne bila homonimna, a ne višeznačna, a tako je i sa sintagmatskom spojivošću.

U toj razredbi kriterija za razgraničenje homonimije i polisemije ima dosta zbunjujućih i proturječnih zahtjeva, a ne daje se odgovor na pitanje koje se nama u leksikografskome radu postavilo ključnim, a koje smo već spomenuli govoreći o semantičkome kriteriju koji u prvi plan ističe Tafra. Naime, ključno je pitanje: ako imamo dvije (paronimne) riječi, npr. *crveniti (se)* i *crvenjeti se*, izvodi li se od svake od tih riječi njezina glagolska imenica, pa tako imamo dvije homonimne glagolske imenice *crvenjenje* i *crvenjenje* s dvama značenjima koja su u suodnosu svaka sa “svojim” glagolom, ili se tvorbom od dviju riječi dobiva ista riječ? Mišljenja smo da različite riječi daju različite tvorenice bez obzira na to što su izrazno iste, bez obzira na to imaju li riječi od kojih su tvorene isti sem (kao sem ‘crven’ u *crveniti (se)* i *crvenjeti se*) – tj. bez obzira na to jesu li paronimi – ili ga nemaju (kao *topiti* i *topliti*). Također, imaju li glagoli

poput *pobijeliti* (prijelazan) i *pobijeljati* (neprijelazan) svaki svoj vidski parnjak *pobjeljivati* (jednom prijelazan, drugi put neprijelazan) ili im je vidski parnjak, i jednomu i drugomu, isti glagol *pobjeljivati* koji je u nekim značenjima prijelazan, a u drugima neprijelazan? Na ta pitanja koja je nužno riješiti i teoretski i zbog praktičnoga leksikografskog rada nema ni eksplicitnih (u radovima i priručnicima) ni implicitnih (u rječnicima) odgovora.¹¹

¹¹ U hrvatskim se jednojezičnicima donose različita rješenja.

U Anićevu *Rječniku hrvatskoga jezika* (priručno izdanje) iz 2007. nesvršeni se glagoli izvedeni imperfektivizacijom donose u gramatičkome bloku svršenoga glagola i u pravilu se ne donose kao posebne natuknice. Tako se npr. uz natuknicu *otupiti* donosi podatak nesvrš. *otupljivati*, uz *otupjeti* nesvrš. *otupljivati*, a *otupljivati* ne postoji kao posebna natuknica. Nema ni natuknica *izbljeđivati*, *izluđivati*, *otjecati*, *oticati*, *otupljivati* itd. Podatci o parnjacima uz svršene se glagole ne donose dosljedno i sustavno. Tako se npr. uz *izbljediti* navodi nesvrš. *izbljeđivati*, uz *izbljediti* ne navodi se parnjak, *izluditi* nema u rječniku, uz *izludjeti* donosi se parnjak *izluđivati*. Uz *oteći*¹ donosi se parnjak *otjecati*, uz *oteći*² nema parnjaka. Uz *otupiti* donosi se parnjak *otupljivati*, a tako i uz natuknicu *otupjeti*. Iz tako navedenih podataka ne može se iščitati odgovor na pitanje smatra li se npr. glagol *otupljivati* višeznačnim (pa se uz svako od njegovih značenja veže drugi svršeni vidski parnjak) ili je riječ o homonimnim glagolima, tj. o dvama glagolima: glagolu *otupljivati* kojemu je vidski parnjak *otupiti* i glagolu *otupljivati* kojemu je vidski parnjak *otupjeti*.

U *Velikome rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića s nesvršenih se glagola izvedenih imperfektivizacijom upućuje na svršeni parnjak. Takav je postupak upitan.

Obrađeni su glagoli *otupiti* i *otupljivati*. Nesvršeni glagol *otupljivati* upućuje se na glagol *otupiti*, tj. samo *otupiti* smatra se njegovim parnjakom, glagol *izbljeđivati* upućuje se samo na *izbljediti* (natuknice *izbljediti* ni nema), glagol *izluđivati* definiran je ‘činiti koga vrlo nervoznim, pretjerano obasipati zahtjevima, ponudama itd.’, a glagol *izluditi* upućuje se s v. na glagol *izluđivati* (tu se dakle obrnuto upućuje svršeni glagol na nesvršeni pod kojim se donosi obradba). Glagolu *izludjeti* ne pridružuje se vidski parnjak. Tako se i glagol *otupljivati* upućuje na glagol *otupiti*, a glagol *otupjeti* nije doveden ni u kakva vidski odnos. U rječniku su natuknice *oteći*¹ ‘1. a. dovršiti otjecanje’ b. potpuno se istočiti’ i *oteći*² ‘dobiti nateklinu, nateći’. Na njih se upućuju nesvršeni glagoli *oticati* (v. *oteći*²) i *otjecati* (v. *oteći*¹).

U *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika Jure Šonje ne donose se podatci o vidskim parnjacima. Ima glagole *otupiti* ‘učiniti tupim’ i *otupjeti* ‘postati tup’ (uz odgovarajuća prenesena značenja) te glagol *otupljivati* koji je definiran ‘činiti tupim’, tj. definiran kao vidski parnjak samo glagola *otupiti*, a ne i glagola *otupjeti*. I glagol *izbljeđivati* definiran je samo kao ‘činiti blijedim’, dakle kao vidski parnjak glagola *izbljediti* ‘učiniti blijedim’, a ne i glagola *izbljediti* ‘postajati blijedim’. *Izluđivati* je također definiran samo kao ‘činiti ludim’, tj. samo kao parnjak glagola *izluditi*, a tako i *otupljivati* samo kao ‘činiti tupim’. Glagol *oteći* definiran je ‘1. nateći, nabreknuti, narasti od upale; 2. tekući odlići se’. Smatramo da je tu riječ o homonimiji i da bi svako od tih značenja trebalo biti pod vlastitom natuknicom, a to potkrjepljuje i činjenica da *oteći* u prvome značenju ima vidski parnjak *oticati*, a u drugome značenju vidski parnjak *otjecati*. U RHJ-u se međutim *oticati* strjelicom upućuje na glagol *otjecati* koji se definira kao ‘1. tekući odlaziti; 2. nadimati se’.

Glagol *nabacivati* definiran je ‘1. baciti na kakvo mjesto; 2. bacajući dodavati, dobacivati’, tj. definiran je usporedivo sa svršenim glagolom *nabaciti* (‘baciti na kakvo mjesto; 2. bacivši dodati, nabaciti’). Nije (definicijom) doveden ni u kakav odnos s glagolom *nabacati*.

Upućivanje nesvršenoga na svršeni glagol ne smatramo prihvatljivim leksikografskim postupkom. Kad bi i bio s kojega razloga opravdan (štednja prostora), trebao bi biti posve usustavljen (tj. uvijek bi trebalo upućivati na nesvršenoga vidskog parnjaka na svršeni – upućivanje na ne-

To su bila ključna pitanja koja smo morali riješiti kako bismo u rječniku uspostavili kriterije po kojima neke natuknice proglašujemo homonimnima i tako ih obrađujemo.

U daljnjemu radu na brojnim primjerima leksikografske obradbe pokušat ćemo ponuditi svoja rješenja, tj. uspostaviti po našem mišljenju relevantne kriterije za razgraničenje polisemije i homonimije, te – osobito važno – upozoriti na hijerarhiju tih kriterija s pomoću koje se rješavaju slučajevi u kojima bi dvije riječi temeljem jednoga kriterija bile homonimne, a temeljem drugoga ne bi. Smatramo da pri razgraničenju polisemije i homonimije treba uključiti tri kriterija: etimološki, semantički i tvorbeni.

3.1. Etimološki kriterij

Jedan je od kriterija za razgraničenje homonimije i polisemije koji se najčešće spominje etimologija. Obično se etimologija navodi kao glavni kriterij za razlučivanje homonimije i polisemije (Simeon). Tafra i Samardžija taj kriterij isključuju smatrajući da je homonimija sinkronijski fenomen te da trebaju postojati sinkronijski kriteriji za njezino određenje. U praksi ni etimološki kriterij nije uvijek jasan zbog ovih razloga:

1. nije poznata etimologija svake riječi
2. nije uvijek jasno koliko duboko treba ići u prošlost

3. govornici često ne poznaju etimologiju riječi, etimološki kriterij ne opisuje sinkronijsko (sadašnje) stanje jezika već uvodi dijakronijske (povijesne) kriterije.

To možemo oprimjeriti homonimnim riječima *list*¹ i *list*². Prema Skokovu rječniku tu je riječ o dvjema homonimnim riječima jer je u *list*¹ prema Skokovu rječniku *i* postao od *jerija*, a u *list*² od *ei*. Naravno da to prosječan govornik hrvatskog jezika ne može znati. Dajemo primjer obradbe iz *Školskog rječnika*.

líst¹ *im. m.* <G lîsta, A lîst/lîsta, L lîstu/lîstu; *mn.* N lîstovi, G lîstōvā>

1. *bot.* <A lîst, L lîstu> vegetativni zeleni plosnati organ biljaka stablašica koji služi za fotosintezu

2. <A lîst, L lîstu> tanak komad čega [*~ papira; ~ tijesta*]

3. <A lîst, L lîstu> isprava kojom se što potvrđuje ili dokazuje [*jamstveni ~*];

◇ *krsni* ~ pismena potvrda o čijemu krštenju; *rodni* ~ pismena potvrda

svršeni glagol izveden sufiksacijom svršenoga ne čini nam se logičnim). Vidimo da se međutim u AR-u upućuje kako kada, a pritom se nesvršeni glagol redovito povezuje samo s jednim potencijalnim vidskim parnjakom.

o čijemu rođenju; *smrtni* ~ pismena potvrda o čijoj smrti; *sinonim*: smrtovnica

4. <A *líst*, L *lístu*> tekstovi i fotografije tiskani na većim komadima papira koji se redovito izdaju [*dnevni* ~; *tjedni* ~]; *sinonim*: novine

5. *zool.* <A *lísta*, L *lístu*> morska riba plosnata i nesimetrična tijela koja živi uz morsko dno

♦ **drhtati (tresti se) kao** ~ drhtati od hladnoće (straha); **okrenuti drugi (novi) ~ (stranicu)** započeti što novo (drugo), prekinuti sa starim navikama (ponašanjem)

*líst*² *im. m.* <G *lísta*, A *líst*, L *lístu*; *mn.* N *lístovi*, G *lístōvā*> stražnji dio potkoljenice ispunjen mišićnim tkivom

Smatramo da to nipošto nije jedini kriterij, ali da ga nužno treba uključiti kao jedan od važnijih, objektivnijih i pouzdanijih kriterija. Iako se možemo složiti s Tafrom da s obzirom na podrijetlo homonimi mogu biti idioglotemi, aloglotem i idioglotem, aloglotemi iz različitih jezika te aloglotemi iz istog jezika, tj. jednostavnije domaće riječi, domaća i strana riječ, strane riječi iz istoga jezika i strane riječi iz različitih jezika, smatramo da takva razdvojba nema nikakvo praktično značenje. Pri primjeni etimološkoga kriterija nije važno je li riječ o domaćim ili o stranim riječima, nego samo o tome jesu li riječi slučajno dobile isti oblik iako potječu od dviju raznoobličnih riječi ili ne.

3.2 Semantički kriterij

Drugi je kriterij koji može poslužiti pri razlučivanju homonimije i polisemije povezanost/nepovezanost značenja. Taj kriterij ima dvije prednosti pred etimološkim kriterijem:

1. sinkroničnost – opisuje današnje stanje
2. opisuje jezični osjećaj izvornih govornika.

Homonimija počinje kad govornici kojeg jezika više ne vide vezu među različitim označenjima jednog označioca, tj. kad se dva značenja iste riječi toliko udalje da među njima više ne postoji nikakva veza. Tada dolazi do depolisemizacije, odnosno do homonimizacije. Taj je kriterij subjektivan – interpretacija govornika, pa stoga ne utvrđuje jasno granice između polisemije i homonimije. Primijenimo li taj kriterij u praksi, vidjet ćemo da je zaista subjektivan i da se nipošto ne smije temeljiti na ideji integralnih semova. Npr. *crvenjenje* prema *crveniti* i *crvenjeti* sigurno ima zajednički sem ‘crven’, ali smatramo da je riječ o homonimiji, a ne polisemiji. Takvih primjera može se navesti još mno-

go, a presudnim kriterijem koji će u takvim slučajevima odlučivati o tome je li riječ o polisemiji ili o homonimiji smatramo tvorbeni kriterij.

Do depolisemizacije dolazi zbog semantičkog razvoja. Primjere nastanka homonima raspadom polisemije vidi u točki 2.

Kriterij povezanosti, tj. nepovezanosti značenja kao kriterij za utvrđivanje homonimije svakako je dobar, ali mislimo da je problem svih spomenutih razredaba što se kriteriji za utvrđivanje homonima navode kao jednakovrijedni. Ti su kriteriji naime nerijetko u sukobu, npr. katkad su riječi homonimi po načelu da su tvorene od različitih riječi, a nisu po načelu da homonimi ne smiju imati nijedan zajednički sem. Zašto bi homonimi tvoreni od različitih riječi (koje slučajno imaju koji zajednički sem) morali podlijegati toj obvezi, kad je njihova istoizraznost također slučajna kao i istoizraznost riječi koje nemaju zajedničkih semova? Smatramo da u slučaju u kojem se sukobljavaju tvorbeno načelo i načelo povezanosti značenja, tvorbeno načelo ima neupitnu prednost. Od dviju različitih riječi dvama neovisnim tvorbenim postupcima ne možemo dobiti jednu riječ bez obzira na to koliko su značenjski bliske riječi od kojih se tvorbenim postupkom izvode nove riječi i bez obzira na to što i te izvedene riječi u pravilu i po logici imaju također zajednički sem i s riječima od kojih su izvedene i međusobno. S druge strane, kad je npr. riječ o glagolima *oteći* i *oteci* proglasit ćemo ih bez razmišljanja homonimnima jer su njihovi nesvršeni parnjaci *otjecati* i *oticati*. Nećemo se zapitati o tome jesu li oni homonimi temeljem značenjskoga ili etimološkoga kriterija. Dovoljan će razlog biti da imaju različite vidske parnjake. Prema tomu, mi se samo zalažemo za dvosmjernost tu primijenjenog načela: dva izrazno različita nesvršena glagola (*oticati* i *otjecati*) biti će dovoljan razloga da ne razmišljamo o tome je li *oteći* jedan glagol ili je riječ o dvama glagolima. Također postojanja dvaju svršenih glagola (*izbljediti* i *izbljedjeti*) dovoljan je razlog da prihvatimo da svaki od njih ima svoj nesvršeni parnjak.

U skladu sa semantičkim načelom homonimnima smatramo npr. riječi *razvodnica* zem. i *razvodnica* vojn.:

razvodnica¹ im. ž. <G *razvodnicē*; mn. N *razvodnice*, G *razvodnicā*> zem. granica koja odvaja dva poriječja ili slijeva; **sinonim**: vododijelnica

razvodnica² im. ž. <G *razvodnicē*; mn. N *razvodnice*, G *razvodnicā*> vojn. žena s činom razvodnika

Pravi su i neupitni homonimi temeljem semantičkoga kriterija:

čvor ‘mjesto na kojemu se dva dijela konca, užeta, žice i sl. spajaju vezivanjem; zadebljanje na površini drveta; mjesto na kojemu se križaju željeznice, cestovne i druge prometnice’ i *čvor* ‘iznimno dopuštena mjerna jedinica za

jačinu i brzinu vjetra', *klapa* 'skupina ljudi koji se privremeno ili trajno druže; skupina koja pjeva dalmatinske pučke pjesme' i *klapa* 'pomagalo kojim se označuje početak snimanja novoga filmskog kadra', *konac* 'kraj' i *konac* 'nit koja služi za šivanje', *kosa* 'dlake na ljudskoj glavi, vlasi' i *kosa* 'polj. oruđe koje se sastoji od savijenoga dugačkog oštrog noža učvršćenog na dugi držak s dvjema ručkama kojim se kosi trava, djetelina, žito i sl.', *kup* 'velika količina čega' i *kup* 'pehar koji se dobiva za pobjedu u kojemu sportskom natjecanju; natjecanje za istoimeni pehar', *lučica* 'mala luka', i *lučica* 'lukovica', *tuširati* 'iscrtavati tušem', *tuširati* 'prati tušem' (isto i *tuš*, *tuširanje*), *odrubiti* 'odrezati što jakim zamahom kakve oštrice' i *odrubiti* 'otпустiti rub' itd.

3.3 Tvorbeni kriterij

Tvorenice od dviju različitih riječi mogu imati isti izraz. Mišljenja smo međutim da je tada nužno riječ o homonimnim, a ne o polisemnim riječima. Stoga se u ovome radu osobito zalažemo za načelo da su istoizrazne tvorenice od različitih riječi homonimi, bez obzira na to što riječi od kojih su tvorenice (pa tako i istoizrazne tvorenice) mogu imati zajednički sem. Smatramo da je riječ o homonimima, tj. da se tvorbeni proces mora razumjeti tako da svaka tvorenica korespondira jasno s riječju od koje je nastala i samo s tom riječju; ako je koja istoizrazna tvorenica nastala od koje druge riječi, riječ je o novoj riječi. To načelo i jest prihvaćeno, mi dodajemo samo jednu bitnu napomenu: takve su tvorenice homonimne, bez obzira na zajednički sem koji imaju, tj. bez obzira na to jesu li izvedene od paronima ili od riječi posve nepovezana značenja.

Govoreći o tvorbenome kriteriju posebno se uočavaju ovi slučajevi:

a) vidski parnjaci različitih glagola

– glagoli na *-iti* i *-jeti*

izlúđiti *gl. svrš. prijel.* <*prez. 1. l. jd.* izlúđim, *3. l. mn.* izlúđē, *imp.* izlúđi, *aor.* izlúđih, *prid. r.* izlúđio> učiniti koga ludim

vidski parnjak: izluđivati

izluđívati¹ *gl. nesvrš. prijel.* <*prez. 1. l. jd.* izlúđujēm, *3. l. mn.* izlúđujū, *imp.* izlúđūj, *aor.* izluđívah, *imperf.* izlúđívāh, *prid. r.* izluđívao> činiti koga ludim;

sinonim: luditi *razg.*

vidski parnjak: izluditi

izlúdjeti *gl. svrš. neprijel. < prez. 1. l. jd. izlúdīm, 3. l. mn. izlúdē, imp. izlúdi, aor. izlúdjuh, imperf. izlúđāh, prid. r. m. izlúdio, ž. izlúdjela, s. izlúdjelo, mn. izlúdjeli >*

vidski parnjak: izludivati

otúpiti *gl. svrš. prijel. < prez. 1. l. jd. ôtúpīm, 3. l. mn. ôtúpē, imp. otúpi, aor. otúpih, prid. r. otúpio, prid. t. ôtúpljen >* **1.** učiniti što tupim [~ nož]

2. pren.

smanjiti čiju oštrinu, žestinu ili djelotvornost čega ili koga [~ ljudima instinkt za borbu; ~ napad]

Vidski parnjak: otupljivati

otúpjeti *gl. svrš. neprijel. < prez. 1. l. jd. otúpīm, 3. l. mn. otúpē, imp. otúpi, aor. otúpjuh, prid. r. m. otúpio, ž. otúpjela, s. otúpjelo, mn. otúpjeli >*

1. postati tupim [Nož je otupio.]

2. pren. izgubiti osjećaj za što zbog duge navike, nesvjesno prihvatiti kakvo stanje [~ na bol]

Vidski parnjak: otupljivati

izluđivati² *gl. nesvrš. neprijel. < prez. 1. l. jd. izlúđujēm, 3. l. mn. izlúđujū, imp. izlúđuj, aor. izluđivah, imperf. izlúđivāh, prid. r. izluđivao >* postajati ludim

vidski parnjak: izludjeti

otupljívati¹ *gl. nesvrš. prijel. < prez. 1. l. jd. otúpljujēm, 3. l. mn. otúpljujū, imp. otúpljūj, aor. otupljívah, imperf. otúpljivāh, prid. r. otupljívao, prid. t. otúpljivān >*

1. činiti što tupim [~ nož]

2. pren. smanjivati čiju oštrinu, žestinu ili djelotvornost čega ili koga [~ ljudima instinkt za borbu; ~ napad]

Vidski parnjak: otupiti

otupljívati² *gl. nesvrš. neprijel. < prez. 1. l. jd. otúpljujēm, 3. l. mn. otúpljujū, imp. otúpljūj, aor. otupljívah, imperf. otúpljivāh, prid. r. otupljívao >*

1. postajati tupim

[Nož je otupljuje.]

2. pren. gubiti osjećaj za što zbog duge navike, nesvjesno prihvaćati kakvo stanje [~ na bol]

Vidski parnjak: otupjeti

Takva je homonimija redovita u nesvršenih glagola koji su vidski parnjaci raznoznačnih paronimnih glagola na *-iti* i *-jeti*. Homonimi su i glagoli: *zacjeljívati* < *zacijeliti* i *zacjeljívati* < *zacijeljjeti*, *poružnjívati* < *poružniti* i *poružnjívati* < *poružnjjeti*, *poskupljívati* < *poskupiti* i *poskupljívati* < *poskupjeti*, *zahladnjívati* < *zahladniti* i *zahladnjívati* < *zahladnjjeti* itd.

– svršeni glagoli prema nesvršenima na *-ticati/-tjecati*

òteći¹ *gl. svrš. neprijel.* <prez. 3. l. *jd.* oteće/òteknē, 3. l. *mn.* otekū/òteknū, *aor.* 3. l. *jd.* Òteče, *prid. r.* otekao, *pril. p.* otekāvši> tekući se odliti ili nestati s kakva mjesta [*Voda je otekla.*]

vidski parnjak: otjecati

òteći² *gl. svrš. neprijel.* <prez. 3. l. *jd.* oteće/òteknē, 3. l. *mn.* otekū/òteknū, *aor.* 3. l. *jd.* Òteče, *prid. r.* otekao, *pril. p.* otekāvši> povećati obujam zbog ozljede ili upale [*Ruka je otekla.*]

vidski parnjak: oticati

òtjecati *gl. nesvrš. neprijel.* <prez. 3. l. *jd.* òtječē, 3. l. *mn.* òtječū, *aor.* 3. l. *jd.* Òtjeca, *imperf.* 3. l. *jd.* òtjecāše, *prid. r.* òtjecao> tekući se odlijevati ili nestajati s kakva mjesta [*Voda otječe.*]

vidski parnjak: oteći¹

òticati *gl. nesvrš. neprijel.* <prez. 1. l. *jd.* òtičēm, 3. l. *mn.* òtičū, *imp.* òtiči, *aor.* òticah, *imperf.* òticāh, *prid. r.* òticao> povećavati obujam zbog ozljede ili upale [*Ruka mi otiče.*];

sinonim: naticati

vidski parnjak: oteći²

b) ostali različito tvorbeno motivirani glagoli

rekláma *im. ž.* <G reklámē; *mn.* N rekláme, G reklámā> novinska, radijska ili televizijska obavijest o kojemu proizvodu, usluzi ili događaju kojoj je svrha poticanje na kupnju

reklamírati *gl. dvov. prijel.* <prez. 1. l. *jd.* reklamírām, 3. l. *mn.* reklamírājū, *imp.* reklamírāj, *aor.* reklamírah, *imperf.* reklamírāh, *prid. r.* reklamírao> obavijestiti/obavješćivati javnost u novinama, preko radija ili televizije o kojemu proizvodu, usluzi ili događaju sa svrhom poticanja na kupnju [~ *dječju hranu*; ~ *odvjetnički ured*; ~ *koncert Zagrebačke filharmonije*]

• **reklamirati se** <*povr.*> *pren.* javno istaknuti/isticati vlastite vrline, sposobnosti, postignuća ili uspjehe [~ *se pred šefom*]

reklamácija *im. ž. <G*
reklamáciyē; *mn.* N reklamáciye, G
reklamácijā> zahtjev za naknadu
štete zbog kojega nedostatka proiz-
voda ili usluge

blijěštati *gl. nesvrš. neprijel.*
<*prez. 1. l. jd.* blijěštīm, *3. l. mn.*
blijěštē, *imp.* blijěšti, *aor.* blijěštah,
imperf. blijěštāh, *prid. r.* blijěštio>

1. jako sjajiti [*Sunce bliješti.*]
2. odbijati svjetlo [*Ogledalo bli-
ješti.*]

Vidski parnjak: bljesnuti

bljěskati *gl. nesvrš. neprijel.*
<*prez. 3. l. jd.* bljěškā/bljěščē, *3. l.*
mn. bljěskajū/bljěščū, *aor. 3. l. jd.*
bljěska, *imperf. 3. l. jd.* bljěškāše,
prid. r. bljěskao>

1. pojavljivati se u obliku blje-
ska [*Munje bljeskaju.*]
2. odašiljati bljesak
[*Fotoaparati bljeskaju sa svih strana.*]
3. odražavati se na čemu blje-
skom [*Mjesečina bljeska na oružju.*]

Vidski parnjak: bljesnuti

reklamírati *gl. dvov. prijel.*
<*prez. 1. l. jd.* reklāmīrām, *3. l. mn.*
reklamírājū, *imp.* reklāmīrāj, *aor.*
reklamírah, *imperf.* reklāmīrāh,
prid. r. reklamírao>

uputiti/upućivati prigovor na ka-
kvoću kakva proizvoda ili usluge,
izraziti/izražavati nezadovoljstvo i
negodovanje zbog koje nepoželjne
značajke kakva proizvoda ili uslu-
ge [*~ reklamirati nove cipele; ~ vo-
doinstalaterske radove*]

bljěsnuti *gl. svrš. neprijel.*
<*prez. 1. l. jd.* bljěsnēm, *3. l. mn.*
bljěsnē, *imp.* bljěsni, *aor.* bljěsnuh,
prid. r. bljěsnuo>

1. jako zasjati
[*Sunce je bljesnulo.*]
2. odbiti svjetlo [*Ogledalo je
bljesnulo.*]

Vidski parnjak: bliještati

bljěsnuti *gl. svrš. neprijel.*
<*prez. 1. l. jd.* bljěsnēm, *3. l. mn.*
bljěsnē, *imp.* bljěsni, *aor.* bljěsnuh,
prid. r. bljěsnuo>

1. pojaviti se u obliku bljeska
[*Munja je bljesnula.*]
2. odaslati bljesak [*Fotoaparati
je bljesnuo.*]
3. odraziti se na čemu bljeskom
[*Mjesečina je bljesnula na oružju.*]

Vidski parnjak: bljeskati

U ovu skupinu idu i glagoli: *predavati* (< *predaja*), *predavati* (na fakultetu); *pritvarati* (otvarati, zatvarati), *pritvarati* (< *pritvor*), *nabrati* (< *brati*), *nabrati* (< *nabor*); *pljusnuti* (< *pljusak*) i *pljusnuti* (< *pljuska*); *spadati* (< *pasti*) i *spadati* (pripadati); *rekreirati* (< *rekreacija*), *rekreirati* (< *kreirati*); *poloviti* (< *pola*), *poloviti* (< *loviti*).

c) glagolske imenice različitih glagola

črniti (se) *gl. nesvrš. prijel. <prez. 1. l. jd. črnīm, 3. l. mn. črnē, imp. črni, aor. črnih, imperf. črnjāh, prid. r. črnio, prid. t. črnjen>* bojiti što u crno, činiti crnim [*~ trepavice*]

črnjeti *gl. nesvrš. neprijel. <prez. 1. l. jd. črnīm, 3. l. mn. črnē, imp. črni, aor. črnjeh, imperf. črnjāh, prid. r. m. črnio, ž. črnjela, s. črnjelo, mn. črnjeli>* postajati tamnim [*Koža crni na suncu.*]; **sinonim**: tamnjeti

• **črnjeti se** <*povr.*> isticati se crnom bojom [*Dimnjaci se crne od dima.*]

črnjēnje¹ *im. s. <G črnjēnja>* bojenje čega u crno

črnjēnje² *im. s. <G črnjēnja>*

1. postajanje tamnim

2. isticanje crnom bojom

Primjeri su i *sijati* (sjeme), *sijati* (o Suncu), *sijanje*; *crveniti (se)*, *crvenjeti*, *crvenjenje* itd.

d) odnosni pridjevi od različitih imenica

Odnosni su pridjevi izvedeni od različitih imenica npr.:

bârski¹ *prid. <G bârskōg(a); ž. bârskā, s. bârskō>* koji se odnosi na bar [*barska dama, ~ stolac*]

bârski² *prid. <G bârskōg(a); ž. bârskā, s. bârskō>* koji se odnosi na baru [*barska ptica*]

stûdijski¹ *prid. <G stûdijskōg(a), ž. stûdijskā, s. stûdijskō>* koji se odnosi na studij [*~ posjet; ~ program*]

stûdijski² *prid. <G stûdijskōg(a), ž. stûdijskā, s. stûdijskō>* koji se odnosi na studio [*~ glazbenik; studijsko snimanje*]

Homonimni su i pridjevi *paški* ‘koji se odnosi na Pag’ i *paški* ‘koji se odnosi na Paz’, *poljski* ‘koji se odnosi na polje’ i *poljski* ‘koji se odnosi na Poljake i Poljsku’, *radijski* ‘koji se odnosi na radio’, *radijski* ‘koji se odnosi na radij’, *runski* ‘koji se odnosi na rune’ i *runski* ‘koji se odnosi na runo’ itd.

4. Leksikografski problemi povezani s homonimijom

U leksikografskoj je praksi problem homonimije povezan s ovim pitanjima:

1. Kad je riječ o jednoj (polisemnoj) natuknici, a kad o dvijema natuknicama koje imaju isti (kanonski) oblik? Ako je riječ o homonimiji, u rječniku treba imati dvije (ili više) natuknica, a ako je riječ o polisemiji, treba imati jednu natuknicu, ali ta natuknica ima više različitih značenja.

2. Koje natuknice treba obrojčivati, a koje ne treba?

Na prvo pitanje odgovor daju navedeni kriteriji razgraničenja homonimije i polisemije.

Na drugo pitanje B. Tafra nudi dva moguća odgovora:

1. Obrojčivati sve homografe (ako je rječnik akcentiran, onda homofone)

2. Obrojčivati homonime uz obvezatno objašnjenje što se pod tim pojmom podrazumijeva (1986: 392).

Iako se s time načelno možemo složiti, te su mogućnosti nedovoljno precizno određene. Ako je rječnik naglašen, riječi koje se različito izgovaraju u njemu ne će biti homografi. One su homografi samo u nenaglašenome rječniku. Osim toga nije jasno je li riječ samo o kanonskome obliku homografa ili o svim oblicima.

Čini nam se da je tome problemu moguće pristupiti na dva načina.

Obrojčivati sve homografe u kanonskome obliku (ako se bilježe naglasci, opet je riječ o homografima jer je onda i naglasak dio zapisa). Takav je pristup moguć u manjim neznanstvenom rječnicima (posebno dvojezičnim namijenjenim strancima).

Obrojčivati samo prave homonime. To znači riječi koje imaju isti naglasak i iste sve oblike te pripadaju istoj vrsti riječi. Navest ćemo neke primjere koji se prema ovom načelu ne bi obrojčivali u rječniku:

a) različite vrste riječi (s posebnim obzirom na nepunoznačene i nepromjenjive riječi, tj. riječi koje imaju samo kanonski oblik, vidi bilješku 4) *a* imenica, *a* veznik, *a* čestica i *a* usklik, *bezbroy* imenica i *bezbroy* prilog, *bilo* imenica i *bilo* čestica, *blago* usklik i *blago* imenica, *blizu* prilog i *blizu* prijedlog, *dese-tak* imenica i *dese-tak* prilog, *do* imenica ‘solmizacijska oznaka za prvi stupanj ljestvice’ i *do* prijedlog, *dobro* imenica i *dobro* prilog, *dok* imenica i *dok* veznik, *dosada* prilog i *dosada* imenica, *dug* pridjev i *dug* imenica, *god* imenica i *god* čestica, *gol* imenica i *gol* pridjev, *homofon* imenica i *homofon* pridjev, *jak* imenica i *jak* pridjev, *kadar* imenica i *kadar* pridjev, *kos* imenica i *kos* pridjev, *kraj* prijedlog i *kraj* imenica, *lak* imenica i *lak* pridjev itd.

b) riječi iste vrste, ali različita roda ili vida te povratni i nepovratni glagol, nepravi povratni i pravi povratni glagol

c *im. s.* <neskl.> treće slovo hrvatske abecede

c *im. m.* <neskl.> zubni sliveni šumni bezvučni zatvornik

iznòsiti *gl. nesvrš. prijel./neprijel.* <prez. 1. l. jd. iznosīm, 3. l. mn. iznosē, imp. iznòsi, aor. iznòsih, imperf. iznošāh/iznòsijāh, prid. r. iznòsio, prid. t. iznošen>

1. <prijel.>

a. noseći otpremati što iz zatvorenog mjesta [~ *namještaj iz kuće*]; **antonim:** unositi

b. riječima predstavljati ili objašnjavati što [*Iznio je svoje ideje*]; **sinonim:** izlagati

Vidski parnjak: iznijeti

2. <neprijel.> biti izražen u novcu [*Školarina iznosi 5000 kuna.*]

iznòsiti *gl. svrš. prijel.* <prez. 1. l. jd. iznosīm, 3. l. mn. iznosē, imp. iznòsi, aor. iznòsih, prid. r. iznòsio, prid. t. iznošen> noseći prouzročiti da kakav odjevni predmet ili obuća postane star, pohaban i naprikladan za uporabu [~ *cipele*; ~ *kaput*]

tùžiti *gl. dvov. prijel.* <prez. 1. l. jd. tūžīm, 3. l. mn. tūžē, imp. tūži, aor. tūžih, prid. r. tūžio, prid. t. tūžen, pril. s.> tūžēći

1. podnijeti/podnositi tužbu protiv koga [~ *sudu*]

2. obavijestiti/obavještavati koga o čijemu, često lošem, djelu [~ *učenika roditeljima*];

sinonimi: otkucati *razg.*, otkucavati *razg.*, prijaviti, prijavljivati

tùžiti se *gl. nesvrš. povr.* <prez. 1. l. jd. tūžīm se, 3. l. mn. tūžē se, imp. tūži se, aor. tūžih se, imperf. tūžāh se, prid. r. tūžio se, prid. t. tūžen se> glasno iskazivati neraspoloženje, jad, tugu, žalost [~ *se na bolove*]

sinonim: žaliti se v. *pod* žaliti

pomòliti (se) *gl. svrš. prijel.* <prez. 1. l. jd. pòmòlīm, 3. l. mn. pòmòlē, imp. pomòli, aor. pomòlih, prid. r. pomòlio> djelomično se pokazati, postati dijelom vidljiv [~ *glavu*; ~ *se iza drveta*]

pomòliti se *gl. svrš. povr.* <prez. 1. l. jd. pòmòlīm se, 3. l. mn. pòmòlē se, imp. pomòli se, aor. pomòlih se, prid. r. pomòlio se> izreći ili uputiti komu molitvu [~ *Bogu*]

c) riječi koje imaju različit naglasak (neke riječi, npr. riječi kao *pozornica* i *pozornica* mogu i ne moraju imati isti naglasak ovisno o priručniku): *imánje*

‘zemljišni posjed’ i *imānje* ‘posjedovanje’, *kóka* zool. i *kòka* bot., *lùk* ‘povrće’ i *lúk* ‘dio oružja’, *dának* ‘hip. od dan’ i *dānak* ‘vrsta poreza’, *rukóvānje* ‘ručno upravljanje čime’ i *rùkovānje* ‘pružanje ruke pri pozdravu’ itd.

d) riječi koje imaju različite oblike

izvršiti *gl. svrš. prijel. <prez. 1. l. jd. izvršem, 3. l. mn. izvršhū, imp. izvrši, aor. izvršhoh, prid. r. izvršhao, prid. t. izvršen>*

obaviti vršidbu [~ *žito*]

ùreći *gl. svrš. prijel. <prez. 1. l. jd. urèčem, 3. l. mn. urèkū, imp. urèci, aor. urèkoh, prid. r. urèkao, prid. t. urèčen, pril. p. urèkāvši>*

postići dogovor o vremenu održavanja čega [~ *sastanak*];

sinonim: dogovoriti

dōba *im. s. <G dōba; mn. N dōba, G dōbā>* vremenski odsječak u kojemu se što zbiva; razdoblje u razvoju Zemlje, kulture, civilizacije

izvršiti *gl. nesvrš. prijel. <prez. 1. l. jd. izvršim, 3. l. mn. izvršē, imp. izvrši, aor. izvrših, prid. r. izvršio, prid. t. izvršen>*

1. v. obaviti²

2. v. provesti¹

ùreći *gl. svrš. prijel. <prez. 1. l. jd. ùreknēm, 3. l. mn. ùreknū, imp. ùreknī, aor. urèkoh, prid. r. urèkao, prid. t. ùreknūt, pril. p. ùreknāvši>*

baciti uroke [*Ona ga je urekla.*]

dōba *im. ž. <G dōbē; mn. N dōbe, G dōbā>* *glazb.* vremenska jedinica mjere glazbenoga takta

Nisu homonimi jer imaju različite oblike ni glagoli *dōvesti* (1. l. jd. *prezenta* dovèdem) i *dōvesti* (*se*) (1. l. jd. *prezenta* dovèzem), *izvesti* (1. l. jd. *prezenta* izvèdem) i *izvesti*² (1. l. jd. *prezenta* izvèzem).

Riječi koje bi načelno imale iste oblike (i imaju ih u sustavu), ali jedna ima npr. sva lica, a druga samo treće lice, ili jedna ima sve padeže jednine i množine, a druga samo jedninu (tj. kojima su oblici koje “nemaju” nerealni), smatramo homonimima. U prethodnome tekstu spomenuli smo već taj problem te objasnili da ih smatramo homonimima zbog toga što su njihovi oblici u sustavu mogućí (pa se po potrebi, npr. u slikovitome ili metaforičkome kontekstu književnoumjetničkoga djela ili igre riječima mogu i aktivirati). To su npr. riječi:

křma¹ *im. ž. <G křmē; mn. N křme, G křmā>* stražnji dio broda [*Vjetar puše u křmu.*];

antonim: pramac

kírma² *im. ž.* <G kírme> *polj.* stočna hrana pripremljena za hranjenje stoke u štali [*suha* ~]

sinonim: krmivo

prèteći¹ *gl. svrš. prijel.* <prez. 1. l. *jd.* pretèčem/prèteknēm, 3. l. *mn.* pretèkū/prèteknū, *imp.* pretèci/prètekni, *aor.* pretèkoh, *prid. r.* prètekao, *prid. t.* pretèčen, *pril. p.* prètekāvši> biti brži od čega drugoga i krećući se naći se ispred njega [*~ automobil*];

sinonim: prestići

antonim: zaostati

vidski parnjak: pretjecati¹

prèteći² *gl. svrš. neprijel.* <prez. 3. l. *jd.* pretèče/prèteknē, 3. l. *mn.* pretèkū/prèteknū, *aor.* pretèkoh, *prid. r.* prètekao, *pril. p.* prètekāvši> ostati od čega kao višak nakon trošenja [*Preteklo nam je novca.*]

vidski parnjak: pretjecati²

kīsnuti¹ *gl. nesvrš. neprijel.* <prez. 1. l. *jd.* kīsnēm, 3. l. *mn.* kīsnū, *imp.* kīsnī, *aor.* kīsnuh, *imperf.* kīšnjāh, *prid. r.* kīsnuo> biti izložen kiši, postajati mokrim od kiše [*sve više* ~]

kīsnuti² *gl. nesvrš. neprijel.* <prez. 3. l. *jd.* kīsnē, 3. l. *mn.* kīsnū, *aor.* 3. l. *jd.* kīsnu, *imperf.* 3. l. *jd.* kīšnjāše, *prid. r.* kīsnuo> rasti zbog vrenja pod utjecajem kvasca;

sinonim: kisati

lūpa¹ *im. ž.* <G lūpē> buka koja nastaje od udaraca o tvrde predmete [*Čuje se ~ motora.*];

sinonim: lupanje

lūpa² *im. ž.* <G lūpē; *mn.* N lūpe, G lūpā> v. povećalo

Zaključak

U literaturi postoje mnoge nedoumice povezane s određenjem pojma homonimije i homonima u užemu i širem smislu te problemi pri razgraničenju homonimije i polisemije. Budući da je u praktičnome leksikografskom radu potrebno riješiti mnoga od tih pitanja, u ovome su radu ponuđeni konkretni kriteriji razgraničenja i odgovori na praktične leksikografske dvojbe. Neka od navedenih pitanja mogla bi se riješiti i na koji drugi način, ali smatramo da je iznimno važno o navedenim problemima progovoriti i ponuditi rješenje. Stoga bi ovaj rad trebao poslužiti kao predložak za raspravu o teorijskim i leksikografskim aspektima homonimije.

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- ANIĆ, VLADIMIR 2007. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, Jutarnji list.
- DUJMOVIĆ-MARKUSI, DRAGICA 2005. *Fon-fon 4*. Zagreb: Profil international.
- HRN ISO, *Nazivlje – Rječnik 1087 :1996*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo.
- HUDEČEK, LANA, MILICA MIHALJEVIĆ 1998. Polisemija u nazivlju (teorijski i leksikografski problemi). *Riječki filološki dani 2. Zbornik radova*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 149–154.
- HUDEČEK, LANA, MILICA MIHALJEVIĆ, JOSIP PILIĆ 2001. *Hrvatski jezik IV*. Udžbenik za 4. razred gimnazije. Zagreb: Profil.
- КРОНГАУЗ, МАКСИМ АНИСИМОВИЧ. 2001. *Семантика*, Москва : Российский государственный гуманитарный университет. // Krongauz, Maksim Anisimovič. 2001. *Semantika*, Moskva : Rossijskij gosudarstvennyj humanitarnyj universitet.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1867.–1976. Svezak 1–97. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 1989. Homonimi u hrvatskom književnom jeziku. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 24, Zagreb, 1-71.
- SAMARDŽIJA, MARKO 2003. *Hrvatski jezik IV*. Udžbenik za 4. razred gimnazije. Zagreb: Školska knjiga.
- SIMEON, RIKARD 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na osam jezika (hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski)*. Zagreb: Matica hrvatska.
- SKOK, PETAR 1971., 1972., 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- ŠONJE, JURE (ur.) 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ – Školska knjiga.
- TAFRA, BRANKA 1986. Razgraničavanje homonimije i polisemije (leksikološki i leksikografski problem). *Filologija* 14, Zagreb, 381–393.
- ZGUSTA, LADISLAV. 1971. *Manual of Lexicography*. Prague – the Hague: Academia – Mouton.

Homonymy as a lexicographic problem

Abstract

The authors compare and analyse various definitions of homonymy as well as different examples of homonymy cited in Croatian literature. They give their own criteria for the distinction between homonymy and polysemy. They offer possible solutions for lexicographers dealing with the problem of homonymy. All of these criteria are illustrated by numerous examples from the Croatian School Dictionary which is being compiled at the Institute of Croatian Language and Linguistics.

Ključne riječi: homonimija, polisemija, leksikografija

Key words: homonymy, polysemy, lexicography